

A 215 ÉVES MODERN SVÉDORSZÁG (EGYIK) SZÜLETÉSNAPJA

NAGY GÁBOR

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

DR. NAGY GÁBOR

EGYETEMI DOCENS

MISKOLCI EGYETEM BTK

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

NAGY.GABOR@UNI-MISKOLC.HU

2024. június 10.

Történelmi háttér

Annak meghatározásához, mikor született meg a modern Svédország, egyebek között meg kellene határozni, mi a modern, és mi Svédország. Bár ezekről alább nem lesz szó, az vitathatatlan, hogy 1808 és 1814 között – az 1792 óta tartó francia-európai hadakozás vége felé járunk – a Svéd Királyság páratlan peripeteián ment keresztül. Egyebek között megvívott hét háborút,¹ az egyeduralkodó véget vetve máig hatón változtatta meg alkotmányos berendezkedését, valamint feltámasztotta Skandinávia középkori uniói egyikét, a svéd-norvégot.²

Még ezen évek között is annus mirabilis az 1809. esztendő:³ márciusban zendülés, polgárháborús helyzet, államcsíny, a király letartóztatása, júniusban alkotmányos átalakítás, királyválasztás, szeptemberben a fele királyság elvesztése. E hat hónap három napban: március 7-én a Nyugati Hadsereg egy tisztje, *Georg Adlersparre*⁴ zendülésbe

kezdve embereivel hatalmába kerítette Karlstadot és kiáltványban tudatta: a haderő megindul Stockholmba. Június 6-án Stockholmban az Országgyűlés új kormányzati formát fogadott el,⁵ szeptember 17-én pedig Fredrikshamnban a svéd tárgyalók aláírták az orosz békét, mely az ország területének bő egyharmada, lakosságának több mint negyedének elvesztésével járt. Szeptember 17-e alapján a történelmet győzelmek és négyzetkilométerek függvényében értékelők számára 1808–1809 svéd története katasztrófák sorozata – hogy e szemlélet mennyire történelmietlen, azt egyebek között június 6-ának példája mutatja, ugyanis „ennek a keretei között nőtt ki a jóléti társadalom és a modern demokrácia; XIV. Károly János e szerint kormányzott, de ezt tette *Hjalmar Branting* és *Tage Erlander* is”.⁶

1809. június 6.

Svédország alkotmánytörténete talán legsűrűbb évszázadának a vége felé járunk, elég csak (az 1719–1720-as Svédországgal foglalkozó írásomban is említett) ismeretebb korábbi elemeit sorolni: 1719–1720: RF, 1723: RO, 1766: TF, 1772: RF,⁷ és az egyeduralkodó szinte visszaállító 1789. évi *Förenings- och säkerhetsakten*. Időben, térben távoli szemlélő számára legalább ennyire figyelemre méltó, hogy az 1809. évi törvényi modernizáció a közösség *megrázkódtató történelmi tapasztalata*⁸ idején történt, teljes háborús összeomlás közepette – mégis, az 1800 óta először üléselő országgyűlés frissen létre-

hozott Alkotmányügyi Bizottsága alig két hét alatt állította össze ezt az új alaptörvényt. Íme, néhány a 114 paragrafusából.⁹

Mivel az előző, gusztáviánus korszak névadója, III. Gusztáv 1789-ben nagyrészt visszaállította az egyeduralkodó Montesquieu-től függetlenül is magától értődő, hogy az 1809. évi, új berendezkedés a hatalommegosztáson alapult. A királyság fiágon örökletes (1.) – ennek szabályozására készítették el 1810-ben a szintén alaptörvénynek számító, változtatásokkal ma is hatályos öröklési rendet (*Successionsordningen*, SO) –, a királynak pedig mindig evangélikusnak kell lennie (2.).

Az uralkodó joga kinevezni és elbocsátani az Államtanács tagjait¹⁰ és ő köt szöveget (miután az ügyben a külügyminisztert és az udvari kancellárt meghallgatta, 12.). Háborút indíthat és békét köthet, ha rendkívüli államtanács-ülést hívott össze, amelyen rajta és az Államtanács tagjain kívül mind a négy államtitkár is jelen volt, ott tájékoztatta a megjelenteket, és azok jegyzőkönyvbe mondták a véleményüket (ezután „az ország számára leghasznosabban eljárni a hatalmában áll”, 13.). A szárazföldi és tengeri haderőnek is ő a főparancsnoka (14.), ám a hadsereg alapjain csak az országgyűlés egyetértésével változtathat (80.).

Az általa betölthető, országgon belüli felsőbb és alsóbb szintű hivatalokba született svédek nevezhet ki (katonaiakba külföldieket is, de erőd-

parancsnokoknak nem), kizárólag az illetők érdemeit és alkalmasságát nézve, származásukat nem, ám országon belüli polgári hivatalokat, valamint bírói tisztelet csak evangélikus férfiak viselhetnek (28.). Érsekké, püspökké, illetve polgármesterré három javasolt személy közül nevezhet ki valakit (29., 31.).

A királyt érintő korlátozások közé tartozott, hogy ha külföldre akar utazni, ki kell kérnie a teljes Államtanács véleményét, és ha elutazik, külföldön nem gyakorolhatja hatalmát (39.). Ha betegség miatt nem tudja ellátni feladatát, az Államtanács kormányoz helyette (40.), ha pedig nem töltötte be 21. életévét, szintén az Államtanács irányítja az országot királyi hatalommal az ő nevében, teljesen betartva a RF-t (41.).

A törvényalkotásban a király osztozik az országgyűléssel. A svéd nép ősi jogát (urgamla rätt), hogy maga veti ki az adót magára, az országgyűlés gyakorolja (57.). Új teher – sem pénzügyi, sem katonai – nem vethető ki az országra a rendek beleegyezése nélkül (73.), a király sem terhelheti kölcsönfelvétellel, új adóssággal az országot (76.). Az uralkodó az állam pénzügyeiről az illetékes országgyűlési bizottságot tájékoztatni köteles (58.). Az állam pénzügyi felügyeletével megbízott *Riksgäld-Contoir* az országgyűlés irányítása alatt marad (66.), amiként a központi jegybankként működő *Riksbanks Ständers Banque* is (72.).

Az országgyűlésnek az előző üléshez képest öt éven belül ismét össze kell ülnie, de a király rendkívüli országgyűlést (ultima riksdag) is összehívhat (49.).¹¹ Az országgyűlések legfeljebb három hónapig tarthatnak, ám ha a rendek nem végeznek, legfeljebb egyhavi hosszabbítást kérhetnek a királytól, aki a kérésük teljesítését nem tagadhatja meg (109.). Az országgyűlések helyszíne vészhelyzetektől eltekintve Stockholm (50.).

Egyetlen képviselőt sem szabad országgyűlési megnyilvánulásai miatt perbe fogni vagy szabadságától megfosztani, csak ha az a rend, amelyikhez tartozik, erre döntéssel engedélyt ad, és az országgyűlés plénümán jelenlevő képviselők öthatoda is beleegyezik (110.). Annak a cselekedete, aki az országgyűlés, valamely bizottsága, a képviselők vagy a tanácskozás szabadsága ellen erőszakot kísérel meg alkalmazni, árulásnak (*förräderi*) tekintendő. A képviselők választását hivatalnok a hatáskörével illetéktelenül nem befolyásolhatja – ha megteszi, hivatalát veszti (112.).

A Regeringsform, valamint az ország többi alaptörvénye (öfrige Grundlagar) csakis a király és az ország rendjei egyetértő végzésével változtatható meg vagy érvényteleníthető (81.). Ez az alaptörvény csakugyan gránitszilárdságúnak bizonyult, változtatásokkal ugyanis egészen 1975-ig érvényben volt: ekkor, *Olof Palme* miniszterelnöksége idején váltotta fel a ma is

hatályos, 1974. évi *Regeringsform*.¹²

Hivatkozások:

- ¹ Franciaországgal és Dániával kettőt, Oroszországgal, Nagy-Britanniával, Norvégiával egyet.
- ² Lásd róla: Képes György: Svédország és Norvégia Egyesült Királyságai (1814–1905). In: Beke-Martos Judit (szerk.): Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve. Jogtörténeti Értekezések 58. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 13–31. p.
- ³ Az év Finnország számára is annus mirabilis. A 18. században Oroszország által megszerzett területekkel kiegészülve ekkor jött létre az első finn politikai, adminisztratív egység, a Finn Nagyhercegség. (A svéd király intulációjában 1569 után megjelenő „Storfurste/Storfurstinna av/till Finland” nem jelentette azt, hogy a keleti országrész adminisztratív egységet alkotott.)
- ⁴ 1760–1835 között élt katona, író, politikus, akadémikus.
- ⁵ A kormányzati formához e felületen lásd: Nagy Gábor: Szuverenitásból szabadságba: Svédország 1719 elején. In: JOG.történet. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. február 19. <http://mtajogtortenet.elte.hu/blog/nagy-gabor-svedorszag-1719> (2024.05.28.)
- ⁶ Mikael Alm: Kring märkesåret 1809: statskuppen, konstitutionen och rikssprängningen. Historisk tidskrift 2010/1, 53–64., 59. p. Branting (1860–1925, béke Nobel-díjas) az ország első szociáldemokrata miniszterelnöke, Erlander (1901–1985) pedig „Svédország leghosszabb miniszterelnöke” (utalás a politikus magasságára és 23 éven át folyamatosan betöltött tisztségére).

⁷ A rövidítések magyarázatát lásd: Nagy 2024

⁸ Lásd ehhez: Nagy Gábor: Megrázkódtató történelmi tapasztalatok. Történettudományi Intézet (unimiskolc.hu), in: <https://tti.unimiskolc.hu/blog28> (2024.05.28.)

⁹ Egy, a változtatásokat is tartalmazó kiadása: Olof Peterson – Anna Wahlgren (szerk.): Sveriges konstitutionella urkunder. SNS Förlag, Stockholm, 1999, 112–330. p.

¹⁰ Az igazságügyminiszter (aki hivatalból tagja a Legfelsőbb Bíróságnak is, 5. §), a külügyminiszter, az udvari kancellár, valamint hat tárca nélküli miniszter. Apa és fiú, illetve testvérek nem lehetnek egyszerre tagjai az Államtanácsnak (uo.).

¹¹ Ilyen lett az SO-t elfogadó 1810. évi országgyűlés, meghalt ugyanis a koronaherceg.

¹² Mivel Svédország demokrácia, az alaptörvények csak akkor változtathatók meg, ha a változtatást az országgyűlés elfogadta, aztán új választást tartottak, és a következő országgyűlés is elfogadja. Esetünkben 1973-ban, majd 1974-ben egy-egy országgyűlés elfogadta az új RF-t, így az 1975. január 1-jén hatályba lépett.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Överstelöjtnant Georg Adlersparre pecsétnyomója, amellyel a katonáit a menetelésre felkészülni utasító levelét megpecsételte (a tulajdonos engedélyével)

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségre vonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni: Nagy Gábor: A 215 éves modern Svédország (egyik) születésnapja. In: **JOG.történet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. június 10. mtajogtortenet.elte.hu/blog/nagy-gabor-svedorszag-215